ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ 12.12.2024 | Марко Шварц

Розширення ЄС: нове пробудження?

Після років стагнації нове політичне керівництво ЄС надає унікальну можливість оновити процес вступу до Євросоюзу

Політика розширення ЄС довго була в сплячому режимі, але обрання нового складу Єврокомісії може стати промінчиком надії на розширення Союзу в наступні роки. Обраний ще влітку Європарламент і нова Комісія тепер мають можливість активно сприяти розширенню ЄС і виправити помилки минулого (особливо ті, що їх припустилася Єврорада).

Очевидно, що вступ держав Східної Європи та Балкан в інтересах Союзу і на користь усім сторонам. З погляду політики безпеки, економіки та геополітики багато що свідчить про доцільність швидкого розширення ЄС. Колишні країни Югославії та Албанія практично оточені ЄС, три з них уже є членами НАТО. Україна та Молдова межують з країнами – членами ЄС, більшість їхнього населення підтримує вступ. До того ж переговори про розширення та необхідна для нього адаптація до європейської правової системи сприяють соціальним і політичним змінам в країнах-кандидатах і, як наслідок, зміцненню демократії та верховенства права в Європі. Щоб проєкт євроінтеграції не провалився, політика розширення має відновитись і стати справжнім пріоритетом.

Розширення чи провал

Обрання словенки Марти Кос єврокомісаркою з питань розширення, безперечно, означає зростання довіри до Комісії та її готовність до більш відповідальної політики. Кос вважають рішучою і завзятою, вона має підтримку з боку ліберального, консервативного і соціал-демократичного таборів. Її не можна навіть порівнювати з попередником Олівером Варгеї, який швидко втратив довіру Європарламенту і багатьох держав-членів через прихильність до Сербії та близькість до прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана.

Генеральний директорат Кос (DG NEAR) займатиметься переважно

десятьма країнами-кандидатами, а не політикою сусідства, як раніше. Це дозволить чіткіше розподіляти завдання всередині Комісії, і політика розширення знову відіграватиме центральну роль. Якщо наступна багаторічна фінансова програма ЄС (на 2028-2034 роки) передбачатиме достатнє фінансування розширення, то такий фокус уваги, безперечно, є правильним. «План зростання» для Західних Балкан в розмірі 6 млрд євро та заплановані 50 млрд євро для «Фонду для України» – підтримка кандидатів на довгому шляху до ЄС – мають бути лише початком. Буде потрібна подальша фінансова допомога.

Члени ЄС, які ухвалюють рішення, повинні визначити, якою мірою Комісія може підтримувати країни-кандидати. На відміну від Європарламенту, окремі європейські держави в минуле десятиліття демонстрували, що втомилися від розширення й можуть поставитися до нього скептично. Жан-Клод Юнкер (ЄНП), вступаючи в 2014 році на посаду президента Єврокомісії, навіть оголосив, що хоче «зробити перерву в розширенні», а президент Франції Емманюель Макрон (Renew) досі виступав за поглиблення, а не розширення Союзу, і блокував країни-кандидати. В 2019 році президентка Комісії Урсула фон дер Ляєн (ЄНП) приставила вовка до отари: доручила Угорщині портфель питань розширення й передала підтримку демократії та верховенства права в країнах – сусідах ЄС в руки уряду, проти якого вже велися численні судові процеси саме за порушення верховенства права.

Довгий шлях до ЄС

Навіть якщо розширення ЄС далі буде одним з «головних пріоритетів нової Комісії», як сказала президентка фон дер Ляєн на нещодавній презентації звітів про країни-кандидати, більшість кандидатів має ще пройти дуже довгий шлях до Брюсселя. Хоча в аналітичних звітах Комісії, які раніше називали звітами про прогрес, документуються покращення й реформаторські зусилля кандидатів, там також висвітлюються їхні основні недоліки й часткові невдачі в сферах демократичного, конституційного та економічного розвитку.

Копенгагенські критерії, які вимагають наявності робочого демократичного ладу та ринкової економіки, а також виконання всіх зобов'язань згідно з європейським правом, є орієнтиром уже понад 30 років. Але десять нинішніх кандидатів на вступ до ЄС (різною мірою) далекі від відповідності цим критеріям. Європейські цінності (ст. 2 ДФЄС), такі як демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, відсутні в деяких країнах – членах ЄС. Наприклад, боротьба з корупцією та незалежність судової системи в

деяких країнах аж ніяк не на високому рівні.

Однак саме тому, що стандарти верховенства права та демократичні практики погіршилися навіть в країнах – членах ЄС, для майбутніх членів установили ще вищу планку, а Копенгагенські критерії тепер трактуються суворіше, ніж під час попередніх раундів розширення.

Тому не дивно, що останній великий раунд розширення відбувся 20 років тому і що після Хорватії, яка приєдналася до ЄС 2013 року, жодна інша країна цього не зробила.

Розширення й поглиблення ЄС – однеціле

На жаль, новим імпульсом для політики розширення ЄС змогло стати тільки російське вторгнення в Україну в 2022 році. Після того, як Україна, Молдова та Грузія подали заявки на членство, відбувся прогрес і в питанні балканських держав, і зараз ЄС де-факто веде переговори про вступ з шістьма країнами. Попри те, що, як показує досвід, ці переговори триватимуть довго і ризик подальших блокад з боку окремих країн – членів ЄС не зникне, геополітична сторона ЄС після початку російської агресії стала набагато сильнішою. Брюссель і столиці ЄС добре усвідомлюють нагальність і небезпечність ситуації, і «геостратеги» сперечаються з «реформаторами» про те, як одночасно розширити (при цьому реформувавши) і поглибити ЄС. Ситуація вимагає, щоб ці два процеси відбувалися паралельно.

Щоб ЄС був в змозі приймати нові держави, процеси ухвалення рішень мають бути реформовані, а одностайність в Раді – поступово перетворена на рішення більшості в якомога більшій кількості сфер. Німеччина та Словенія, серед інших, закликають до цього, особливо в сфері зовнішньої та безпекової політики. Кількість комісарів та їхні обов'язки, а також інші сфери компетенції ЄС, такі як енергопостачання і охорона здоров'я, теж потребують ретельного перегляду.

Водночас треба знаходити нові шляхи інтеграції в ЄС і робити можливою поступову інтеграцію в різні європейські програми (і передусім у внутрішній ринок) ще до набуття повноправного членства. Численні ідеї поступової інтеграції тепер треба втілювати в життя й потроху реалізовувати. Хоча кінцеву мету, а саме повне членство в ЄС з усіма правами й обов'язками, не можна випускати з поля зору, поетапне приєднання, наприклад, до зони європлатежів (SEPA) або скасування плати за роумінг дасть можливість швидше

наблизитися до стандартів ЄС і отримати більше фінансової допомоги без досліджень на предмет демократичності та верховенства права.

Також непогано було би швидше відкривати переговорні розділи, при цьому двосторонні конфлікти між чинними й майбутніми членами не повинні ставати перешкодою на шляху до ЄС і мають вирішуватися Європейською радою. Такій інструменталізації політики розширення ЄС необхідно покласти край, в ідеалі – скасувавши національні вето на окремих етапах переговорів. Одностайно мають ухвалюватися тільки рішення про відкриття або завершення переговорів про вступ. Двосторонні конфлікти між країнами-кандидатами треба остаточно вирішити, а відносини між Сербією та Косово – нормалізувати. Це не вийде зробити без активнішої участі країн – членів ЄС, особливо якщо нова адміністрація Трампа в США знову спробує підкинути хмизу в вогонь, витягнувши з шухляди плани обміну територіями між Белградом і Приштиною.

Чорногорія та Албанія скоро будуть в ЄС?

Чорногорія та Албанія, зокрема, наразі на правильному шляху, і європейські соціал-демократи вважають можливим вступ цих двох країн до ЄС в наступні кілька років. Прийнявши країни Західних Балкан, ЄС нарешті виконав би «обіцянку Салонікської Європейської Ради» більш ніж 20-річної давнини, згідно з якою майбутнє Балкан – в ЄС, а також продемонстрував би, що розширення й досі можливе. Тому прогресивні сили в Європарламенті та Єврокомісії закликають залишити політику розширення на порядку денному і не відмовлятися від боротьби за поглиблення й розширення ЄС, попри зсув інституцій вправо.

Зрештою, все залежить від урядів і політичних еліт як країн – членів ЄС, так і країн-кандидатів. Тільки якщо всі сторони будуть прагнути серйозних реформ і реально впроваджувати їх, ЄС зможе поглибитися й розширитися найближчими роками. Вже час прокинутися від дрімоти й нарешті взятися за необхідні реформи.

Переклад з німецької Дар'ї Прусенко

Марко Шварц

Брюссель

Марко Шварц (Marco Schwarz) з 2015 року працює референтом з політики ЄС у сфері розширення та добросусідства Фонду ім. Фрідріха Еберта в Брюсселі. До цього був асистентом виконавчої дирекції та референтом зі зв'язків із громадськістю громадської ініціативи «Європейський союз Німеччина» в Берліні.